

PRISELJEVANJE NA VRHNIKO V 20. STOLETJU

UVOD

Naselje in občina Vrhnika, kot ju poznamo danes, sta se skozi zgodovino močno spreminjala. Spreminjala se je njuna gospodarska dejavnost, sestava prebivalstva, s tem pa tudi njuna površina. Proces preobrazbe je bil možen le ob ugodni geografski legi, kajti naselje Vrhnika leži na stiku treh reliefnih enot, tj. rovtarskega in kraškega sveta ter Ljubljanskega barja¹. Prehod preko Vrhniške je namreč najkrajša in najzložnejša pot iz Ljubljanske kotline čez notranjske kraške gozdnote planote proti morju². Vrhnika je nastala ob vzhodu prelaza, kajti prav tu je bilo v dobi primitivnih prevoznih sredstev konec poti po kopnem in začetek prevoza po vodi, njena gospodarska moč pa je rasla skupaj s povečevanjem tranzitnega prometa³. Z razmahom čolnarstva je tako Vrhnika v 17. in 18. stoletju prvič v zgodovini doživela pravi gospodarski razcvet⁴. Dejstvo je namreč, da tako naselje Vrhnika kot tudi njena okolica nista imeli dosti rodovitne oz. za kmetijstvo primerne zemlje, da bi preživljala vse tukaj bivaajoče prebivalstvo, zato je moralo le-to živeti od popolnoma drugih ppanog. Nekako v 19. stoletju sledi počasen razvojni padec Vrhniške, saj je bilo čolnarstvo vedno bolj potisnjeno v ozadje, v ospredje pa je začelo prihajati tovarništvo in prevoznništvo na daljše razdalje. Ves tovar je sicer

še vedno šel skozi Vrhniko, vendar pa se ni dalo več živeti od prekladanja ob menjavi prometnih sredstev⁵. Vseeno se je z razvojem tovarništva na Vrhniko začeli krepiti obrtništvo: kovači, kolarji, pa tudi strojarji⁶. Prav ti so vplivali na razvoj Vrhniške v 20. stoletju. S končno dograditvijo Južne železnice v letu 1857 je Vrhniko zajela kriza, kajti železnica je v velikem loku Vrhniko obšla, večina cestnega in vodnega prometa pa je bila preusmerjena nanjo⁷. Pravi gospodarski zagon Vrhniške nato sledi po 2. svetovni vojni z razvojem lesne in usnjarske industrije, ki sta v nadalje najbolj vplivali na življenje na Vrhniko. Z osamosvojitvijo Slovenije pride na Vrhniko zopet do gospodarske krize, ki se poglablja še danes. V industriji so sledila številna prestrukturiranja, vendar napredka ni bilo več. Občino Vrhnika je tako zajel le še proces suburbanizacije⁸, kjer je ključno vlogo odigrala bližina Ljubljane.

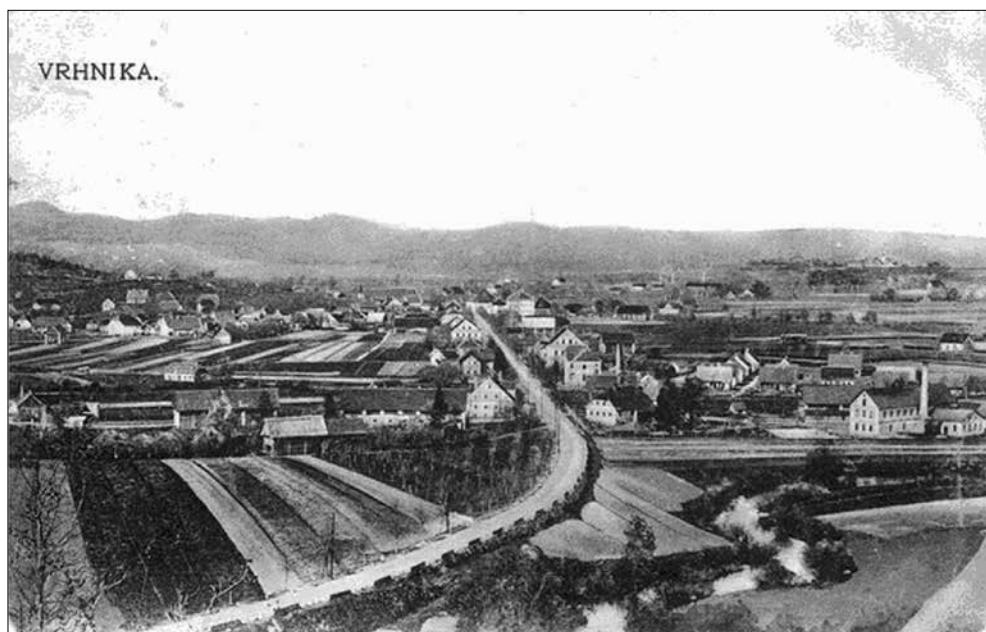
Ugodna geografska lega in razvoj gospodarskih dejavnosti sta skozi zgodovino vplivala na množično priseljevanje prebivalstva na Vrhniko. Ker so priseljenci na Vrhniko v 20. stoletju prihajali iz različnih razlogov, v različnih časovnih obdobjih in v neenakem obsegu, so le-ti razvrščeni v pet večjih valov priseljevanja. Med 1. svetovno vojno, ki

predstavlja prvo večje obdobje imigracije, so na Vrhniko pribežali begunci s soške fronte. Po 2. svetovni vojni sledi prihod delavcev predvsem z Dolenjske in Štajerske, ki so se zaposlovali v Kalinovi tovarni usnja, kmalu pa so v vrhniško industrijo začeli prihajati tudi delavci iz ostalih republik nekdanje Jugoslavije, ki predstavljajo tretje obdobje priseljevanja. V času vse od konca 2. svetovne vojne pa do osamosvojitve Slovenije so na Vrhniko prihajale tudi vojaške osebe, ki zaznamujejo četrti val priseljevanja, medtem ko se je po osamosvojitvi Slovenije zaradi procesa suburbanizacije pospešil peti, in s tem tudi zadnji večji val priseljevanja na Vrhniko v 20. stoletju.

METODE DELA

Članek je del diplomskega dela z naslovom *Priseljevanje na Vrhniko v 20. stoletju in metodološko temelji na kabinetno in terensko pridobljenih podatkih*. Kabinetni del je obsegal analizo primarnih virov Zgodovinskega arhiva Ljubljana (ZAL), kjer sem pregledala fonde VRH 5, Krajevni ljudski odbor Blatna Brezovica o volitvah, VRH 10, Krajevni ljudski odbor Podlipa – Smrečje, spise od leta 1945 do leta 1952 ter fond VRH 11, Krajevni ljudski odbor Stara Vrhnika, spise od leta 1945 do leta 1951, seznam prebivalcev ter volilni imenik. Preučila sem tudi fonda VRH 13, Krajevni ljudski odbor Vrhnika, spise od leta 1945 pa do leta 1952 in VRH 16, Matični urad Vrhnika, v katerem se nahajajo Ljudsko štetje 1900, matične knjige ter najpomembnejši arhivski gradivi: Tujci, bivajoči v občini, in Domačini, bivajoči izven občine. Analizirala sem še fond VRH 56, Industrija usnja Vrhnika (IUV), kjer so shranjene matične knjige delavcev ter poslovni plani od leta 1993 do leta 1996 in rezultati IUV. V Arhivu Slovenije (AS) sem proučevala arhivsko gradivo AS 205, Visoki komisariat za Ljubljansko pokrajino, ki vsebuje italijanske popisnice prebivalstva

za leto 1941. Analiza arhivskega gradiva Zemljiške knjige okrajnega sodišča Vrhnika pa je obsegala opredelitev izgradnje in vselitve posameznih stanovanjskih objektov na območju naselja Vrhnika. Poleg primarnih so v članku uporabljeni tudi sekundarni viri, npr. časopisno gradivo Industrije usnja Vrhnika – Usnjar, statistično gradivo Statističnega urada Republike Slovenije (SURS) in ostala raznovrstna literatura. O Vrhniki na splošno, o njenem gospodarskem razvoju in geografski legi je bilo zapisanega veliko, kar mi je bilo v veliko pomoč, da sem lahko opredelila osnovne karakteristike samega naselja in občine. Osnovne karakteristike sem potrebovala za osrednjo analizo priseljevanja na Vrhniko v 20. stoletju. Pri sami analizi priseljevanja na Vrhniko v 20. stoletju sem naletela na težave, saj je podatkov o priseljenem prebivalstvu na Vrhniko zelo malo. Ti se nahajajo v jugoslovanskih popisih prebivalstva od leta 1961 naprej, vendar so le-ti nenatančni in pomanjkljivi, saj iz njih izvemo le stanje priseljenega prebivalstva ob popisnih letih 1961, 1971, 1991, o vmesnem obdobju pa ničesar, prav tako za leto 1981 tudi teh podatkov ni na razpolago. Večkrat sem si na ta način pomagala s popisnimi podatki, opredeljeni po maternem jeziku za leto 1905 in 1921, in s popisnimi podatki o narodnostno opredeljenih v letih 1953, 1961, 1971, 1981, 1991, vendar tudi ti nakazujejo le stanje v popisnih letih, zato iz teh podatkov ne moremo razbrati, kolikšen je bil naravni prirastek in kolikšno je bilo doseljevanje letnega prebivalstva. Podatki so skoraj vedno podani le za celotno občino Vrhnika in le redko za naselje Vrhnika. Nekoliko več podatkov o priseljenih se sicer pojavi v popisih prebivalstva Republike Slovenije in ostalem statističnem gradivu SURS-a od leta 1991 do konca 20. stoletja, vendar pa tudi ti niso podani popolno. Pred letom 1961 so podatki o priseljenih še redkejši, zato je kabinetno delo temeljilo predvsem na dolgotrajnem prebiranju arhivskega gradiva v ZAL, nekaj

Obseg poselitve naselja Vrhnika je pred prvo svetovno vojno še nekoliko skromen (Vir: Razglednice iz domoznanske zbirke Cankarjeve knjižnice Vrhnika, ID: 8005066, 1914).

tudi v AS, Zemljiški knjigi okrajnega sodišča na Vrhniki in na SURS-u. Terenski del je obsegal kvalitativno metodo izvedbe osebnih intervjujev tako med priseljenci na Vrhniko kot med njihovimi potomci, saj priseljenci prvega obravnavanega obdobja niso več živi. Izvedla sem 14 intervjujev s 16 osebami za 5 različnih časovnih obdobjih priseljevanja na Vrhniko v 20. stoletju. Kontakte intervjuvancev in pritrditve v intervjuje sem dobila s pomočjo poznanstev, saj ni prav veliko oseb pripravljenih govoriti o svoji življenjski zgodbi ljudem, ki jih osebno ne poznajo. Intervju je bil zastavljen strukturirano in za vse intervjuvance skorajda enak, saj je na ta način lažje primerjati in ugotavljati podobnosti ter razlike med petimi časovnimi obdobji priseljevanja in tudi med samimi priseljenci tako znotraj kot med obdobji. S tako obliko intervjuja sem želela prikazati bistvene spremembe v petih valovih priseljevanja na Vrhniko v 20. stoletju. Intervju je bil izveden med osebami, ki so bile stare od 47 do

82 let, in so bile tako ženskega kot moškega spola. S tem so bili vzroki, motivi priseljevanja in njihovo čustvovanje ob priselitvi resnično prikazani iz več zornih kotov in pogledov. Priseljenci so bili različnih narodnosti, saj je bilo za vsako od časovnih obdobjih priseljevanja na Vrhniko značilna določena narodnostna pripadnost priseljencev, s tem pa povezan tudi tipičen izvorni kraj priseljencev. Sogovornike sem večinoma intervjuvala pri njih doma, saj so se tako počutili bolj domače, manj obremenjeno, zato je komunikacija lažje stekla. Izvedba intervjujev je časovno trajala različno, saj so si nekateri intervjuvanci vzeli več časa, drugi manj, nekateri so z menoj želeli deliti čim več svoje življenjske zgodbe, drugi spet manj. Iz tega sledi, da so bili nekateri intervjuji izvedeni popolnoma strukturirano, drugi pa prilagojeni situaciji in s tem delno strukturirani. Intervjuvanci so svojo življenjsko zgodbo na ta način govorili sami, jaz pa sem jih s pomočjo vprašanj le usmerjala. Po izvedbi

intervjuja je sledila še analiza s strani intervjuvanca predstavljene resnice. Z metodo terenskega dela sem želela ilustrirati samo priseljevanje na Vrhniko v 20. stoletju, saj so predstavniki posameznega časovnega obdobja s svojo subjektivno zgodbo prikazali in dodatno osvetlili razloge za priseljevanje na Vrhniko, vzroke in motive za nadaljnje ostajanje tu; preko svojih življenjskih zgodb pa so prikazali tudi, kako poteka vključevanje v vrhniško življenje. Skozi osebne zgodbe večkrat lahko izvemo tudi širše, tako politično kot razvojno dogajanje na Vrhniki.

PRISELJEVANJE NA VRHNIKO OD LETA 1900 DO KONCA 1. SVETOVNE VOJNE

V obravnavanem obdobju še ne moremo govoriti o velikem priseljevanju na Vrhniko, kajti nekako do konca 2. svetovne vojne, ko gospodarskega razvoja v občini Vrhnika v pravem pomenu besede še ni bilo, tudi ni bilo velikega priseljevanja sem. Pravzaprav je to še vedno obdobje večjega odseljevanja, kajti od leta 1900 do leta 1945 naj bi bilo po podatkih v ZAL v vrhniško domovinsko občinsko zvezo sprejetih 1045 ljudi⁹, medtem ko se je v istem času od tu izselilo 1724 ljudi¹⁰. Ti dve številki dokazujeta, da se je prebivalstvo z Vrhnike predvsem odseljevalo, vendar pa se je sem tudi priseljevalo. V arhivskem gradivu Tujci, v občini bivajoči, je redko kdaj napisano, kdaj je neka oseba prišla na Vrhniko; je pa povsod zapisano, kdaj je bila sprejeta v tukajšnjo domovinsko občinsko zvezo, zato so za nadaljnjo analizo uporabljeni le-ti podatki, saj so si le tako med seboj tudi primerljivi. Da so bile osebe sprejete v domovinsko občinsko zvezo, so morale že dlje časa živeti na Vrhniki. Večkrat so z moškimi prišle na Vrhniko tudi njihove žene, otroci pa so bili največkrat rojeni že do datuma, ko je bil gospodar sprejet v tukajšnjo domovinsko občinsko zvezo, in tako so bili tudi oni priseljenci na Vrhniko. Kadar je bil pri ženskah (ženah) zapisan rojstni

kraj Vrhnika, to se pojavi v 17 primerih, žene niso štete kot priseljenke, so pa za priseljenke šteti otroci, ki so bili »sprejeti po očetu«. Nekateri otroci niso bili sprejeti v tukajšnjo domovinsko občinsko zvezo, saj so bili že polnoletni; tako tudi ti niso upoštevani kot priseljenci¹¹.

Priseljenci od leta 1900 do 1. svetovne vojne

S pomočjo arhivskega gradiva Tujci, v občini bivajoči, poleg števila priseljenih na Vrhniko razberemo tudi kraj, od koder so se priseljenci na Vrhniko priselili, ter poklic, ki so ga opravljali. Tu gre predvsem za hišne gospodarje oz. moške, ki so domov nosili denar. V nekaterih primerih gre tudi za ženske osebe. S pomočjo teh podatkov bo prikazano, od kod so se v tem obdobju ljudje na Vrhniko priseljevali in katerih poklicev so bili. Tako bodo obravnavani zgolj priseljenci, gospodarji, ki so domov nosili denar. To je namreč še vedno obdobje, ko so večinoma moški preživljali svoje družine, med priseljenci pa se še vedno pojavljajo večinoma tradicionalni poklici. Največ je bilo takrat priseljenih posestnikov, okoli 60; v veliki večini so prihajali iz Horjula, Rovt, Borovnice, Dolnjega Logatca, Gornjega Logatca, Žirov, Preserja, Sv. Jošta, Polhovega Gradca, Smrečja, z Dobrove. Nekaj jih je prihajalo tudi iz bolj oddaljenih krajev, večinoma po en primer, npr. iz Škofje Loke, Hotederščice, Dola pri Idriji, Budanj, Gornjega Vrsnika, Smlednika, Košanjevice, Godoviča, Smolnega pri Kranju. Med priseljenci je drugo mesto zavzemal poklic gostac¹², teh je na Vrhniko prišlo okoli 20. Ti so bili večinoma iz bližnjih krajev, tako iz Rovt kot iz Sv. Jošta, Žirov, Smrečja, Horjula, Polhovega Gradca, Dolnjega Logatca, z Dobrove; iz bolj oddaljenih krajev pa sta primera iz takratne občine Cerknica in Trate. Sledijo bajtarji¹³, prišlo jih je okoli 10, npr. iz Horjula, Sv. Jošta, Borovnice, z Brezovice pa tudi po en iz Škofje Loke in Brezja.

Tekoče število	T u j c a				Rojen		P r i s t o j e n	
	ime in priimek	opravilo	d a t u m		dne in leta	v župniji (okraj)	v občino (okraj)	na podlagi
zgla- silve			prihoda v občino					
118	Glavar Jurij	žel čuvaj	1896	24/1163	Matonjavo	Glavina		
	" Brana	fund	1896	24/2	1894			
	" Franc	son	1896	24/2	1896			
	" Marija		1896	24/2	1896			
	" Jozefina		1896	24/2	1896			
	" Janez		1896	24/2	1896			
	" Brana		1896	24/2	1896			
	" Lovrenc		1896	24/2	1896			
119	Glavnik Anton	posestnik	1892	24/1163	Horjul	Horjul		
	" Brana	fund	1892	24/2	1892			
	" Marija		1892	24/2	1892			
	" Franc		1892	24/2	1892			
	" Anton		1892	24/2	1892			

Zapis v knjigi Tujci, v občini bivaajoči (Zgodovinski arhiv Ljubljana, SI ZAL, VRH 13, Matični urad Vrhnika).

Še manj je bilo hlapcev. Ti so prihajali iz Sv. Jošta, Horjula, Godoviča, Rovt, Črnega Vrha, Trate, z Vrzdence. Pojavljajo se tudi že strojarji in strojarski pomočniki; 6 jih je prišlo iz Horjula, Dolnjega Logatca, Preserja, Sv. Jošta, Iške vasi. Na Vrhniko je prišlo tudi okoli 6 delavcev in delavk iz Rovt, Loga, Polhovega Gradca, Dobrunj, pa tudi žagarji; 4 so prišli iz Žirov, Rovt, Sv. Jošta. V zelo majhnem številu se v tem obdobju pojavljajo še nekateri drugi poklici, večinoma pri 2 do 3 primerih priseljenih. V oklepaju zraven teh poklicev so zapisani kraji odselitve oz. kraji rojstva priseljenca na Vrhniko. Ti priseljenci so: mlinar (Borovnica, Polhov Gradec), mizar (Horjul, Budenja), kovač (Horjul, Žiri, Kranj), gostilničar (Sv. Jošt, Kranj), cestar (Budanje, Dolnji Logatec, Log), kolar¹⁴ (Rovte, Horjul), užitkar (Borovnica, Rovte, Horjul). V nadaljevanju so naštetih poklici, ki se pojavljajo v tem obdobju le v enem primeru: klepar (Trata), sodar (Žiri), molar (Stražišče), če-

vljar (Sv. Jošt), zidar (Rakitna), pismonoša (Smrečje), urar (Jesenice), tesar (St. Jošt), služkinja (Dole pri Idriji), poslovodja (Beljak), sodni pomočnik (Črni Vrh), železniški čuvaj (Metanja vas)¹⁵. Iz navedenih podatkov lahko sklepamo, da je več kot polovica priseljencev na Vrhniko v tem času opravljala kmečka dela (posestniki, gostači, bajtarji). Priseljencev z drugimi poklici je bilo manj, le nekaj primerov v 15 letih. Ti poklici dokazujejo takratno razvitost Slovenije in Vrhnike, ki sta bili še vedno pretežno kmečko usmerjeni. Generalno so priseljenci v tistem času prihajali iz bližnje okolice Vrhnike, predvsem iz krajev Horjul, Rovte, Sv. Jošt, Dolnji in Gornji Logatec, Polhov Gradec, Borovnica, Žirov itd., in na ta način ni potekalo na velike razdalje. Na oddaljenost priselitve pa tudi ni vplivala vrsta poklica, saj se tako pri bolj kompleksnih poklicih, kot pri poklicih povezanih s kmečkimi opravili, pojavljajo tudi kraji, ki so bolj oddaljeni od Vrhnike.

Priseljenci med 1. svetovno vojno - prvi večji val priseljevanja v 20. stoletju

Obstaja seznam 459 ljudi, ki so med 1. svetovno vojno organizirano s strani države pribežali s soškega bojišča v okolico Vrhnike. To je prvi večji val priseljencev v 20. stoletju na Vrhniko. Šlo je za vojaške vzroke priseljevanja in s tem politično imigracijo prebivalstva. Na Vrhniko je več kot polovica priseljenih prišla iz političnih okrajev Gorica, Gorica-okolica, npr. iz naselij Bilje, Solkan, Št. Peter, Vrtojba, Dornberg (Dornberk), Miren, Vojščica, Ozeljani, Šempas, Podgora. Prihajali pa so tudi iz naselij Kožbana, Ločnik, okolica Komna (Sveto, Volčji Grad, Gorjansko), Sovodnje, Nabrežina, Trst, Kojško. Na Vrhniko so prihajali predvsem v naselja Vrhnika, Verd in Stara Vrhnika, pa tudi v Sinjo Gorico, Zaplano, Bistro, Veliko Ligojno, na Drenov Grič, v Blatno Brezovico, Podlipo in Horjul¹⁶. Na seznamu je popisana tudi intervjuvana družina R., ne pa tudi družina gospe O. N., ki je prišla na Vrhniko sama in

neorganizirano, kar dokazuje, da nekatere imigracije beguncev med 1. svetovno vojno tudi niso bile organizirane. Priselitve so bile načrtane kot občasne, vendar pa so nekateri begunci tu tudi ostali (zagotovo lahko trdim le za osebo O. N.), zato so te postale trajne. Obe intervjuvani družini, ki sta bili priseljeni med 1. svetovno vojno na Vrhniko, sta najverjetneje prišli sem med 11. soško bitko, ki je potekala med 17. 8. 1917¹⁷ in 12. 9. 1917¹⁸, kajti gospa I. R. naj bi otroka L. rodila na Vrhniki 18. 6. 1918, kar pomeni, da je zanosila sredi septembra leta 1917 ter na Vrhniko najverjetneje prišla noseča, saj na seznamu beguncev otroka L. še ni napisanega. Družina gospe O. N. naj bi po opisu odhajala ravno med bitko, ko je prijateljici gospe O. N., ki je še zadnji trenutek, preden so šli na pot, kuhala kavo, granata, ki je priletela skozi hišo, odtrgala noge, vendar je gospa preživel. Ker je bila ta družina iz Grgarskih Raven, za katere je boj potekal v 11. soški bitki, so tudi oni najverjetneje v istem času kot družina R. bežali na Vrhniko. Obe družini, katerih potomci oz. prijatelji so bili intervju-

Ruševine Solkana, razglednica (Vir: Svoljšak, *Soška fronta*, 1994, str. 68).

vani, sta prišli na Vrhniko in s tem v zaledje Avstro-Ogrske izključno zaradi begunstva ob premiku soškega bojišča. Obe družini sta iz svojih krajev odšli v najkrajšem možnem času, kajti pri družini R. je bil med nedeljsko mašo razglas, da imajo vaščani časa 24 ur, da spakirajo najnujnejše in vas zapustijo, medtem ko je družina gospe O. N. Grgarske Ravne zapuščala že med samo bitko. Pri gospe O. N. je bilo poudarjeno, da je družina s seboj vzela na hitro spakirane majhne cule, iz česar lahko sklepamo, da jih je imela s seboj tudi družina R., saj so ti imeli časa en dan za odhod iz vasi. Obe družini sta s seboj vzeli tudi kravo. Poleg krave Lise je imela družina R. s seboj še bika Roša. Predvsem pri družini gospe O. N. je krava odigrala bistveno vlogo pri tem, da so imeli na daljši poti proti Vrhniki družinski člani kaj zaužiti, kajti razlika med prihodom družine R. in družine gospe O. N. na Vrhniko je bila bistvena. Družina R. je na Vrhniko z vstopne postaje Sesljan prišla z vlakom v živinskem vagonu, organizirano s strani države. Izstopili so na postaji Verd in pot nadaljevali peš do Vrhnike ter nato Stare Vrhnike, kamor so bili dodeljeni. Pot do Vrhnike je bila za drugo družino gospe O. N. težja, saj je morala ta iz Grgarskih Raven potovati peš čez Col, na Vrhniki pa so bili nato dodeljeni v Malo Ligojno. Čeprav je begunce na splošno večkrat spremljal občutek socialne podrejenosti, odvisnosti in tesnobnosti¹⁹, sta se obe begunski družini po opisih intervjuvancev na Vrhniki počutili dobro. Begunska družina R. naj bi se po opisih svojega potomca kakor tudi gostiteljeve družine na Stari Vrhniki čutila zaželeno. Begunska družina je od gostiteljeve družine dobila posebno hišo poleg glavne, kjer je naslednja leta tudi živela. Na Stari Vrhniki so opravljali različna kmečka dela, sezonska in priložnostna dela, imeli so tudi nekaj lastne zemlje, tako da so se preživljali sami. Poleg tega so dobivali še državno pomoč. Da sta se tako begunska kot gostiteljeva družina dobro razumeli, kažejo izjave, ki

sta jih podala oba intervjuvanca. Gospod M. R. je rekel, da bi, če njegova družina ne bi imela hiše na Krasu, ostali na Stari Vrhniki; prav tako je gostiteljeva družina zelo lepo poskrbela za priseljenko I. R., ko je bila ta rizično noseča, zaradi česar jim je bila I. R. iskreno hvaležna. Potomec gostiteljeve družine J. R. je poudaril, da se je njegov oče zelo rad igral s svojimi vrstniki begunske družine pod kozolcem, kar nakazuje, da je tudi gostiteljska družina ohranila lep spomin na begunsko. Tudi družini gospe O. N. in gostiteljeva družina O. sta se zelo dobro razumeli. To dokazuje podatek, da sta tako O. N. kot njena družina še v povojnem obdobju ostali v tesnem stiku z gostiteljevo družino. Vseh 9 članov družine gospe O. N. je dobilo na gostiteljevi kmetiji eno sobico, na kmetiji pa so družinski člani opravljali različna kmečka in gospodinjska dela. Prav o življenju begunke O. N. izvemo nekoliko več, saj je ta po vojni ostala v Mali Ligojni, tukaj se je namreč poročila, njena družina pa je po vojni odšla nazaj na Primorsko. Gospa O. N. je bila izobražena ženska, saj je pred vojno hodila na učiteljske v Kostanjevico pri Gorici; med vojno, niti potem kasneje na Vrhniki pa se ni nadalje izobraževala, kajti pri družini svojega moža je postala gospodinja. Bila je sicer najbolj izobražena oseba v vasi. Kasneje, ko je njena nova družina v Mali Ligojni odprla gostilno, je večino del tam postorila prav gospa O. N. Če se gospe O. N. kot begunki, ko je prišla v Malo Ligojno, po izjavah njene hčerke, ni kaj hudega godilo, pa ji vsekakor v novi družini ni bilo prav lahko. Gospa O. N. se v družini ni počutila ugodno. Čeprav jo je imel mož rad, je bil do nje zelo strog in trd, predvsem pa je imela težave s svojim tastom in snaho. Potrebno je poudariti, da so imeli gospo O. N. ostali vaščani zelo radi, spoštovali so jo in bila je priljubljena. Čeprav je imela gospa v Mali Ligojni težko življenje, pa naj bi se po opisih hitro asimilirala, na kar naj bi vplival predvsem njen značaj, kajti bila je prilagodljiva, spo-

štljiva, pripravna za delo, kar so na kmetijah vedno potrebovali. Vse to dokazuje, da sta se družini po mnenju intervjuvancev tako na Stari Vrhniko kot v Mali Ligojni počutili lepo. Družini sta bili najverjetneje na Vrhniku za tiste razmere po opisih intervjuvancev tudi gmotno preskrbljeni. Po koncu vojne je sledila vrnitev begunskih družin na svoje domove, tu je ostala le gospa O. N. Vrnitev na domove pa je bila za begunce travmatična, kajti soočiti so se morali s porušeni domovi, Italijani so postali nov gospodar na slovenskem ozemlju, begunci so imeli tudi občutek izključenosti, drugorazrednosti in zapostavljenosti pri zbiranju sredstev za obnovo²⁰. Velik problem pa je bila tudi vzpostavitev nove državne meje, kajti nekateri begunci so tudi po vojni ostali v Državi SHS oz. kasneje Kraljevini SHS, njihove družine pa so odšle nazaj na Primorsko in tako se med seboj niso mogli družiti. Prav problematiko vračanja na domove je jasno nakazal potomec begunske družine R. Po vojni sta se najprej na Primorsko vrnila mož in žena begunske družine R., ki sta se ob prihodu v vas Vojščica najprej razjokala, ker do hiše sploh nista mogla priti, saj so ju prej zadržale in nato nagnale italijanske vojaške enote. Zakonca sta se nato vrnila na Vrhniko in šele kasneje se je družina vrnila domov na Primorsko. Da je tudi vzpostavitev nove državne meje povzročala velik problem, dokazuje priseljenka O. N., kjer je njena intervjuvana hči poudarila, da so bile vsakodnevne potrebe gospe O. N. v Mali Ligojni sicer zadovoljne, vendar je zelo pogrešala svojo družino, ki je ostala izven jugoslovanske državne meje, zato je bilo njihovo srečanje onemogočeno. V prid resničnemu pogrešanju svoje družine govori tudi podatek, da kadarkoli je gospo O. N. njena intervjuvana hčerka že mnogo kasneje peljala domov na Primorsko, je ta vedno jokala, ker pa si je gospa O. N. življenje ustvarila na Vrhniku, je tu ostala.

Begunci soške fronte niso bili edini prise-

ljenci na Vrhniko med 1. svetovno vojno. Sem so se priseljevali še: 3 strojni pomočniki, 2 od njih sta bila zraven tudi posestnika, bili so iz Kranja, Iga, okolice Brežic; 2 trgovca iz Brežic in Bamburga; kočijaž iz Št. Jerneja; posestnik in čevljar iz Koprivnika; delavec iz Postojne; lekarnar in posestnik iz Cerkelj; železniški čuvaj iz Preserja; gozdni čuvaj iz Sv. Martina na Pohorju²¹.

PRISELJENCI MED OBEMA VOJNAMA

S pomočjo arhivskega gradiva Tujci, v občini bivajoči, lahko zopet razberemo poleg kraja odselitve priseljenca na Vrhniko tudi poklic, po navadi gospodarja družine, moškega, ki je domov nosil denar, včasih tudi ženske osebe. Pri nekaterih priseljencih ni zapisano, od kod so le-ti prišli, zgolj njihov poklic. Ti so zajeti v obravnavano analizo, vendar kraj odselitve ni upoštevan. Večkrat se pojavijo tudi primeri, okoli 15 jih je, ko je zapisan le kraj odselitve priseljenca na Vrhniko, ni pa zabeleženega poklica. Le-ti so v obravnavi izpuščeni, vendar lahko povemo, da so prihajali tako iz bližnjih kot bolj oddaljenih krajev Vrhnike.

Za obdobje med obema vojnama je značilen tudi prihod optantov s Primorske, ki so po 1. svetovni vojni ob vzpostavitvi Rapalske meje z Italijo optirali za Jugoslavijo. Optanti so bili praviloma iz vrst izobražencev, tako npr. tudi starša gospe M. Ž., ki sta po opravljenih šolah opravljala na Vrhniku birokratska dela. Mama gospe M. Ž. je bila zaposlena v Tovarni mesnih konzerv kot pisarniška pomočnica, medtem ko je bil oče prokurist v firmi Kunstel. Optanti so bili v občino sprejeti na podlagi dekreta Pokrajinske uprave za Slovenijo oz. po letu 1922 na podlagi dekreta Ministrstva za notranje zadeve v Beogradu.

Iz gradiva izvemo, da se je v obravnavi-

Tekoče število	T u j c a				Rojen		P r i s t o j e n	
	ime in priimek	opravilo	d a t u m		dne in leta	v župniji (okraj)	v občini (okraj)	na podlagi
			zga- sitve	prihoda v občino				
229	Leban <i>Stanko</i>	uslužnik			30. 6. 1896	Idrija	Idrija	dom. list
230	Bajt <i>Karinja</i>	uslužnik			1893	Idrija	Idrija	dom. list
231	Vuk <i>Vukoslav</i> Felisa	mitelj žena			1892	Sovodnje	Sovodnje	

Optanti iz Idrije in Sovodenj, sprejeti na podlagi dekretov Ministrstva za notranje zadeve, decembra 1921 - po zapisu v knjigi Tujci, v občini bivaajoči (Zgodovinski arhiv Ljubljana, SI ZAL, VRH 13, Matični urad Vrhnika).

nem obdobju na Vrhniko generalno priselilo malo čez 50 posestnikov, večinoma iz Rovt, Polhovega Gradca, Horjula, Sv. Jošta, Gornjega Logatca, Žiri, Borovnice, Preserje, z Brezovice, Dobrove, pa tudi iz bolj oddaljenih krajev, kot so (po en primer) Hotedrščica, Godovič, Pijava Gorica, Železniki, Ribnica na Pohorju. Na drugem mestu se je med priseljenci pojavil poklic delavec/ka. Prišlo jih je nekaj čez 40, tako iz Horjula, Polhovega Gradca, Rovt, Gornjega Logatca, Žirov, z Loga, Brezovice, pa tudi iz bolj oddaljenih krajev. To so: Begunje pri Cerknici, Kal, Sv. Mihael, Idrija, Grgar, Trst, Smlednik, Vremski Britof pri Postojni, Struga, Šmihel – Stopiče, Krško, Sv. Miklavž pri Mariboru, Sv. Križ blizu Litije, okolice Ptuja in Goric. Tudi strojarjev in strojnih pomočnikov je prišlo okoli 20. Prihajali so iz Horjula, Žirov, Dolnjega Logatca, Polhovega Gradca in tudi iz Dola pri Idriji, Kranja, Globasnice, Št. Janža, Krškega, Trate, Šmihela – Stopiče, Čehoslovaške, Šmarjete, Ljubljane. Priseljenci so na Vrhniko prišli opravljat tudi poklice, povezano z železniškim prometom, npr. železniški čuvaj, železniški uslužbenec, železničar, železniški delavec, ki so v večjem številu prihajali do leta 1924. V celotnem obdobju jih je prišlo nekaj čez 20, večinoma iz bolj oddaljenih krajev, npr. Dunaja, Vojščiće, Postojne in njene okolice, Rudnika, Viča, Cola, z goriškega območja (Vipava, Povir, Tuho vo), Št. Petra na Krasu, Žalca, Kala, pa tudi iz bližnjih npr. Horjula, Sv. Jošta, Dolnjega Logatca, Rovt. Prihajali so tudi orožniki; v večjem številu predvsem do leta 1923. Vseh skupaj je v obdobju prišlo nekaj čez 10. Do leta 1923 so prihajali iz Velikovca, Globasnice, Spodnje Idrije, Postojne, Košane, kasneje pa iz Turjaka, Rudnika, Most, Kostanjevice. V nadaljevanju so naštetí še nekateri poklici, ki se pojavljajo med priseljenci. V prvem oklepaju je zapisano, koliko je bilo priseljencev na Vrhniko s tem poklicem, v drugem oklepaju pa je zapisan kraj odselitve oz. kraj

rojstva priseljenca na Vrhniko.

Poklici in kraji odselitve so naslednji: zasebnik in zasebnica (9) (Postojna, Trst, Idrija, okolica Gorice, Col, Madžarska, Št. Janž), mizar (8) (Videm, Rusija, Horjul, Žiberše, Šmihel – Stopiče, Mokronog), krojač (6) (Rovte, Žiri, Horjul), uradnik (6) (Idrija, Postojna, Podgrad, Kranj), čevljar (5) (Miren, Zadar, Šmihel – Stopiče, Trata, Horjul), hlapec (5) (Dobrova, Rovte, Žiri, Godovič), učiteljica in učitelj (4) (Černiče, Sovodnje, Rovec, okolica Gorice), trgovec (4) (Brežice, Postojna, Spodnja Šiška), užitkar in užitkarica (4) (Horjul, Rovte, Godovič), kovač (4) (Horjul, Goče, Sv. Jošt), zdravnik (3) (okolica Postojne, Nabrežina, Marenberg), dekla (2) (Sv. Jošt, Borovnica), dninar in dninarica (2) (Sv. Jošt, Begunje pri Cerknici), žagar (2) (Sv. Jošt, Cerklje), šivilja (2) (Trst, Horjul), brivec (2) (Senj, Št. Vid pri Stični), rudar (2) (Idrija), tesar (2) (Rovte, Horjul), mehanik (2) (Mavhinje, Dolnji Logatec), pek (2) (Cerkno, Kal pri Gorici), šofer (2) (Idrija, Gorica), mesarski pomočnik (2) (Novo mesto, Sv. Jurij pri Celju), čebelar (2) (okolica Kranja, Preserje), davčni sluga (2) (Trst, Horjul), dekan (Planina pri Vipavi), sodni sluga (Šmihel – Stopiče), hlapec (Idrija), župnik (Vipava), cerkovnik (Sv. Jošt), cestar (Rovte), konjač (Sv. Peter v Savinjski dolini), mlinar (Črnomelj), sobni slikar (okolica Kranja), delovodja (okolica Dunaja), upravnik pošte (Idrija), služkinja (Hotedrščica), oglar (Vojsko), sedlar (Žiri), branjevka (Domžale), zobotehnik (Ljubljana), lekarnar (Murska Sobota), kuharica (Vipava), finančnik (Ljubljana), kolar (Horjul), gostilničar (Borovnica), natakara (Idrija), vzgojiteljica (Volče), sluga (Cerklje), urar (Ljubljana), knjigovodja in skladatelj (Ljubljana), inženir (Postojna), zidar (Preserje), elektromonter (Ljubljana), odvetniški pripravnik (Vipava), odvetnik (Rimske Toplice), akademski slikar (Radgona), poslovodja (Borovnica)²². Iz znanih podatkov lahko trdimo, da je v obdobju med

obema vojnama prišlo do priseljevanja ljudi z veliko bolj raznolikimi poklici. Manjši je bil prihod posestnikov in gostačev, bajtarjev sploh ni bilo več. Res je, da se je pojavljalo še nekaj hlapcev, ampak vse več priseljencev se ni več ukvarjalo s kmetijstvom. Vse več je bilo delavcev in strojarjev, saj se je med obema vojnama na Vrhniki v zametkih začela razvijati industrija. Vrhnika je na ta način potrebovala vse več delovne sile tudi od drugod. Manj izobraženi ljudje s poklici, kot so dninar, hlapec, dekla, služkinja, so še vedno prihajali iz okolice Vrhnike, medtem ko so kvalificirani delavci prihajali iz vse bolj oddaljenih krajev celotne Slovenije in tudi izza meja Slovenije. Med priseljenci, ki so imeli opravljeno kvalifikacijo, so se pojavljali številni poklici, ki jih v prejšnjih 15 letih ni bilo, npr. zobotehnik, slikar, skladatelj, odvetnik, inženir, vzgojiteljica, finančnik itd., s čimer se je začel kazati postopni razvoj Vrhnike v smeri bodočega lokalnega gospodarskega središča za njeno širšo okolico.

PRISELJEVANJE PO 2. SVETOVNI VOJNI

Drugi večji val priseljevanja v 20. stoletju

Preobrat v priseljevanju prebivalstva na Vrhniko se dogodi po 2. svetovni vojni, ko se na Vrhniki razcvetita dve industriji; gre za lesno industrijo LIKO in predvsem usnjarsko industrijo IUUV. Ta je ponovno začela delovati, ko je med 2. svetovno vojno bil v Mokronogu uničen usnjarski obrat, katerega lastnik Savel Kalin je nato del mokronoške tovarne prenesel na Vrhniko. Od tam je prišlo precej delavcev, ki so se preselili skupaj s Kalinovim usnjarskim podjetjem²³. Od leta 1945 pa do leta 1952 se je v IUUV-ju na ta način zaposlilo preko 1440 delavcev, od katerih jih je imelo za rojstni kraj preko 440 navedeno Vrhniko, medtem ko je imelo rojstni kraj iz drugih občin Slovenije navedeno preko 860 ljudi. Ti so prihajali tako iz bližnje okolice Vrhnike kot

iz bolj oddaljenih krajev. Iz tega sledi, da so v letu 1946 in kasneje delavci še vedno prihajali z Dolenjske (Mokronog, Trebnje, Brežice, Črnomelj), pa tudi iz drugih predelov Slovenije, predvsem Štajerske (Slovenske Gorice, Šmarje pri Jelšah), severovzhodne Slovenije (Murska Sobota, Ljutomer, Ptuj), pa tudi od drugod (Kranj, Škofja Loka, Rakek, Trbovlje, Poljane, Idrija, Sežana, Gorica, Kanal)²⁴. Delavci in s tem priseljenci, tako z Dolenjske, Štajerske kot ostalih delov Slovenije, predstavljajo drugi večji val priseljevanja na Vrhniko v 20. stoletju. Delavci so s svojimi družinami na delo na Vrhniko prihajali popolnoma iz ekonomskih razlogov, kar prikazujejo tudi življenjske zgodbe vseh treh intervjuvank, sester F. G. in R. P. ter gospe V. V., katerih očetje so na Vrhniko prišli v letih 1945, 1947, one pa so prišle za njimi. Da so na Vrhniko in v industrijo usnja najprej prihajali delavci z Dolenjske, dokazuje ta sestra F. G. in R. P., ki sta na Vrhniko prišli prav iz Mokronoga v letu 1945 in 1946, saj je bil njun oče eden prvih delavcev, ki je došel na Vrhniko skupaj s Kalinom in pomagal pri vzpostavitvi usnjarne na Vrhniki. Kasneje so delavci prihajali tudi iz drugih delov vzhodne Slovenije, kar dokazuje gospa V. V., ki je prišla iz Ormoža. Dejstvo je, da je Kalin potreboval delavce. Tako sta bila oba očeta intervjuvank na Vrhniko napotena izključno zaradi zaposlitve, kar pomeni, da jima lokacija dela, nastanitev, bližina Ljubljane, geografsko okolje Vrhnike ter cena stanovanja niso odigrale nobene vloge. Družina iz Mokronoga je imela za razliko od družine iz Ormoža slabše življenjske zmožnosti, kajti ormoška družina se je zaposlovala vsaj kot viničarska, medtem ko oče v mokronoški družini po požaru tovarne v Mokronogu ni imel več zaposlitve in je bila preselitev družine nujno potrebna. Je pa tudi res, da se je moral oče gospe V. V. nujno zaposliti izven viničarske dejavnosti, saj je bilo pri hiši 9 otrok in jim omenjena dejavnost tako ni prinašala dovolj blaginje. V industrijo usnja

so delavci na začetku večinoma prihajali s šoferjem Margonom, ki je prevažal tako delavce kot tudi njihovo prtljago. Obe družini sta imeli ob priselitvi s seboj vse svoje premoženje, tudi pohištvo. Gospa R. P., ki je kot prva od treh intervjuvank prišla na Vrhniko pri 6. letih, decembra 1945, je najprej okoli 14 dni do 3 tedne živela »Pri Turšiču«. Njen oče je namreč urejal stanovanje »Pri Nacku« oz. »Pri Istenič«, kamor sta se potem januarja tudi preselila, tja pa sta prišli tudi njena mama in starejša sestra iz Mokronoga. Poleg njih je v hiši živelo še okoli 5 delavcev. Tu je bila družina do božiča leta 1948, nato pa so se preselili v novonastale bloke na Kopališki ulici, ki jih je postavila tovarna usnja. Stanovanje je oče intervjuvank dobil kot nagrado, vendar ga je moral odplačevati. Ta družina je le ena mnogih, ki se je ob nastanku tovarniških blokov tja preselila. Ko sta se obe intervjuvanki kasneje poročili, sta si ustvarili lastni dom. Oče tretje intervjuvanke V. V. je najprej ob prihodu živel v samskem domu, nato je dobil stanovanje »Pri Tomšiču«, kamor se je priselila tudi celotna družina. Prav sobe »Pri Tomšiču« so bile tiste, kamor so se v kasnejšem obdobju priseljevali samski delavci, od tu pa so si nato ob dvigu lastnega standarda našli drugo nastanitev na Vrhniki. Dokaz za to je tudi gospa V. V., ki je po poroki še vedno z možem in otrokoma živela »Pri Tomšiču«, nato pa sta z možem, saj sta oba delala v takratnem IUUV-u, dobila stanovanje v bloku v Gradišču, ki je bil prav tako tovarniški. Vse intervjuvanke so svoje osnovno in nadaljnje šolanje končale, ko so že živele na Vrhniki. Tako intervjuvanka R. P. kot V. V. sta se nato zaposlili v IUUV-u, gospa F. G. pa se je na začetku zaposlila kot frizerka na Vrhniki, zatem je šla v Ljubljano v trgovsko podjetje Tobak, kasneje v Tobačno, Ljubljana. Gospa R. P. in V. V. sta tipičen dokaz, kako množično so se ljudje zaposlovali v IUUV-u, večkrat kar celotne družine, kajti industrija je potrebovala vse več delovne sile, četudi delavci niso imeli prave izobrazbe. Intervjuvanke

ob prihodu na Vrhniko še niso bile poročne, saj so bile za to še premlade. Svoje može so kasneje spoznale tu, se z njimi poročile in si ustvarile svoje družine. Zanimivo je, kako sta sestri R. P. in F. G. v primerjavi z gospo V. V. doživljali prihod na Vrhniko. Intervjuvanka V. V. se je na Vrhniki takoj vključila v življenje, tu se je počutila dobro, nikoli ni imela občutka, da bi se zaradi narečja smejala, in tako je mnenja, da se je z vrstniki ujela. Razlog, v katerem gospa vidi svoje dobro počutje ob Vrhnici, je začetek obiskovanja šole na Vrhniki, saj je na ta način dobila nove sošolce in nove prijatelje. Gospa R. P. in F. G. se na začetku na Vrhniki nista počutili prav dobro, saj so družino večkrat označevali za manjvredno, označevali so jo za »cigansko«, kajti njihovo narečje je bilo dolensko. Ob prihodu jim Vrhnici včasih tudi jajc in mleka niso želeli prodati. Obe gospe sta zato izpostavili, da Vrhnici niso ravno odprti ljudje, da težko sprejemajo prišleke. Podobne izjave so se pojavile tudi pri drugih intervjuvancih za kasnejša obdobja priseljevanja na Vrhniko. Odnos do družine in gospe R. P. in F. G. se je nato po kakšnem letu spremenil, saj so domačini spoznali, da so v družini dobri ljudje, pripravljeni vedno pomagati itd. Stvari so se spremenile tudi zaradi njunega obiskovanja šole na Vrhniki, saj sta si intervjuvanki pridobili novih prijateljev. Gospa R. P. je še povedala, da se je resnično dobro začela počutiti šele, ko se zaposlila v ščetinarni IUUV-ja. Najverjetneje je bil razlog v raznolikosti delavcev, saj so le-ti prihajali iz celotne Slovenije in tudi od drugod, kar je vplivalo na večje vključevanje v družbo. Vse gospe so poudarile, da so se hitro asimilirale, čeprav so se na začetku prihoda na Vrhniko večinoma družile s priseljenci in šele kasneje z domačini. Vzrok, da so se dobro vklopile v vrhniško življenje, je potrebno iskati tudi v njihovi starosti, saj so se na Vrhniko priselile zelo mlade, mlajše osebe pa se hitreje in lažje asimilirajo. Gospa R. P. je poudarila, da je bila asimilacija kljub

egoistični vrhniški družbi lažja tudi zaradi njene iniciative in prilagodljivosti. Migracije ekonomskih delavcev so velikokrat tako občasne kot trajne. Ker so bile gospe ob priselitvi na Vrhniko tako mlade, seveda niso vedele, ali je njihova naselitev trajna ali ne, o tem niti niso razmišljale. Res pa je, da je gospa F. G. že po nekaj letih življenja na Vrhniku vedela, da bo družina tu ostala, saj se je oče v službi močno utrdil. Danes so vse gospe mnenja, da si na Vrhniku želijo ostati za vedno, saj imajo tu svoj dom, svojo družino.

TRETJI IN ČETRTI VEČJI VAL PRISELJEVANJA V 20. STOLETJU

Ker je delovne sile še vedno primanjkovalo, je ta kmalu začela prihajati tudi iz ostalih republik nekdanje Jugoslavije. Iz matične knjige IUV-ja izvemo, da je imelo za rojstno državo od leta 1945 do leta 1952 navedeno Srbijo (mesta: Vojvodina, Leskovac, Kragujevac itd.) malo nad 10 ljudi, za rojstno državo BIH (mesta: Prijedor, Banja Luka, Sarajevo, Bosanski Grad, Bihać itd.) okoli 40 ljudi in Hrvaško (mesta: Split, Karlovac, Našice, Bjelovar, Zagreb itd.) okoli 50 ljudi²⁵. Nato sledi prvi manjši višek priseljevanja iz drugih republik nekdanje Jugoslavije, ki je bil zabeležen sredi 60. let 20. stoletja, medtem ko je glavni višek priseljevanja potekal od srede 70. let do sredine 80. let 20. stoletja. V samem višku priselitev prebivalstva iz drugih republik nekdanje Jugoslavije v občino Vrhnika je to prihajalo predvsem iz BIH in tudi od drugod. Po narodnosti so bili delavci najprej opredeljeni predvsem za Hrvate in Srbe, kasneje tudi Muslimane. Prihod oseb iz ostalih republik nekdanje Jugoslavije, ki so se na Vrhniki zaposlovali v gospodarskih dejavnostih, predvsem IUV-ju, LIKO-u, tudi GRADIS-u in ostalih gospodarskih dejavnostih na Vrhniki, predstavlja tretji večji val priseljevanja na Vrhniko v 20. stoletju. Intervjuvane osebe A. A., X. Y. in N. Š. so razen gospoda Đ. N. prišle v letih 1973, 1974

Dorde Nikolčič v 60. letih 20. stoletja kot delavec v IUV-ju. Na Vrhniko je prišel leta 1949 kot vojna sirota (*Privatna zbirka družine Nikolčič*).

in 1977, ko nastopi drugi in s tem največji višek priseljevanja prebivalstva iz drugih republik nekdanje Jugoslavije. Imigracije obravnavanega obdobja so bile v večini ekonomskega značaja, kajti delavci so na Vrhniki po navadi iskali delo in s tem zaposlitev za dalj časa. Zanimivo je, da je zgolj intervjuvanca A. A. na Vrhniko privedel le ekonomski razlog, kajti pri ostalih intervjuvancih so v ospredje prihajali tudi drugi oz. izključno drugi vzroki. Na gospoda X. Y. je po njegovem mnenju vplivala tudi neka višja sila, saj ob odhodu s šolskega izleta nikakor ni mogel z Vrhnike, tu ga je nekaj zadrževalo, zato so poleg ekonomskih vzrokov za priselitev nanj vplivali tudi čustveni, osebni motivi. Zgodba gospoda Đ. N., ki je na Vrhniko prišel leta 1949, je nekoliko drugačna, saj je sem prispel kot vojna sirota. Njegovi motivi priselitve so bili tako ekonomski, saj je takratna država hotela vojne sirote z območja nekdanje Jugoslavije v Slovenijo izo-

braziti in zaposliti v razvijajoči se industriji po 2. svetovni vojni, kot tudi osebne narave, saj je gospod, preden je prišel živeti na Vrhniko, živel na Igu in si tako Vrhniko kot bodoči kraj izobraževanja izbral zaradi njegove bližine. Priselitev gospe N. Š. je popolnoma neekonomskega značaja, saj je na Vrhniko prišla na počitnice k svojemu bratu, kjer je pomagala paziti svojega nečaka, na Vrhniki pa nato ostala zgolj in izključno zaradi ljubezni do domačina. Tipičen priseljenec tega vala priseljavanja je bil namreč nekvalificiran, samski imigrant, nižjega socialnega statusa in prav tak imigrant ima močnejšo motivacijo za emigriranje²⁶. Dokaz za to so vsi štirje intervjuvanci, ki so na Vrhniko prihajali mladi in z malo izobrazbe, vendar pa niso bili vsi samski, saj je bil gospod A. A. ob prihodu na Vrhniko že poročen. Ostali imigranti so se poročili na Vrhniki. Za priseljavanje prebivalstva na Vrhniko je v tem obdobju odigralo pomembno vlogo tudi stanje v njihovem izvornem okolju. Življenjski pogoji za bivanje in zaposlitev so bili ponavadi v Sloveniji boljši kot v ostalih republikah nekdanje Jugoslavije, zato so bile imigracije množične. Gospoda A. A. in X. Y. sta tako tipična priseljenca obravnavanega obdobja, saj sta na Vrhniko prišla zaradi pomanjkanja služb v njunem izvornem kraju. Gospod Đ. N. je bil primoran zapustiti BiH, saj je bilo po 2. svetovni vojni tam vse požgano in uničeno, medtem ko je gospa N. Š. edina, ki je menila, da je doma živela zelo dobro in da na njeno izselitev stanje izvornega okolja nikakor ni vplivalo. Intervjuvanci in ostali priseljenci tega vala priseljavanja so na Vrhniko prihajali tako neorganizirano kot organizirano s strani države. Prav organizirane in verižne²⁷ migracije so temeljna značilnost tretjega vala priseljavanja na Vrhniko, kar dokazujejo tudi intervjuvanci: gospod A. A., ki je prišel na Vrhniko na delo ob pomoči svojega brata, in gospod X. Y., ki je imel na Vrhniki strica, pri katerem je ostal, ko so šli njegovi sošolci na izlet v Trst, ter tudi gospa

N. Š., ki je imela na Vrhniki brata. Gospod Đ. N. je na Vrhniko prišel organizirano, saj ga je sem napotila takratna država na izobraževanje ter delo. Ker je tretji val priseljencev sem prihajal skoraj izključno zaradi zaposlitve, zopet nobene vloge pri njihovi odločitvi ni igrala cena stanovanja oz. življenja na Vrhniki, niti bližina Ljubljane; prav tako si Vrhnike pred bivanjem tu sploh niso ogledali. Vrhnika je tem priseljencem ob njihovem prihodu igrala zgolj izobraževalno in zaposlitveno središče. Socialni standard priseljencev se je skozi bivanje na Vrhniki zviševal, tudi ob dejstvu, da so se nekateri priseljenci nadalje izobraževali, npr. gospoda Đ. N. in X. Y. Eden od vidnih dokazov za zvišanje standarda je menjava prebivališča priseljencev. Ob priselitvi je imigrantom večkrat podjetje, v katerem so bili zaposleni, nudilo oz. pomagalo pri naselitvi, tak primer je bil intervjuvanec A. A., ali pa jim je pri bivanjskih težavah pomagala občina oz. država, kot npr. gospodu Đ. N., ki so ga najprej namestili v sobe »Pri Tomšiču«. Intervjuvanec X. Y., ki je sicer za sobo na začetku bivanja na Vrhniki poskrbel zgolj z lastno iniciativo, si je nato kasneje s pomočjo IUUV-ja pridobil novo stanovanje, prav tako sta intervjuvanca A. A. in Đ. N. kasneje menjala svoja stanovanja za kakovostnejša ob pomoči IUUV-ja in občine. Intervjuvanci tega obdobja priseljavanja so se na Vrhniki počutili dobro, z odnosom z domačini so bili zadovoljni. Izstopa le gospa N. Š., ki je menila, da Vrhničani težko sprejemajo prišleke, ne glede na to, ali so Slovenci ali pa »Južnjaki«. Gospa je s tem prikazala že večkrat omenjeno trditev, da so Vrhničani zaprti in nedovzetni do priseljencev. Dejstvo je, da so se imigranti tega obdobja hitro asimilirali. Na to so pri posameznih intervjuvancih vplivale različne stvari, vendar so bili vsi večinoma mnenja, da je od družbe, v katero prideš, odvisno, kakšna bo tvoja asimilacija. Strinjali so se tudi s tem, da na lažjo asimilacijo priseljenca pomembno vpliva njegova prilagodljivost, vztrajnost in

prijaznost v novem okolju. Predhodno znanje jezika družbe, v katero se priseliš, vsekakor vpliva k hitrejši asimilaciji²⁸, kar se je jasno pokazalo pri intervjuvancu Đ. N., ki se je jezika naučil že pri bivanju na Igu, na Vrhniku pa nato postal neke vrste prevajalec, ki je skrbel za vklapljanje ostalih t. i. »Bosančkov« v družbo. Gospa N. Š. je dodala, da je na njeno hitrejšo asimilacijo najverjetneje vplivala tudi poroka z Vrhničanom. Pričakovali bi, da bi se priseljenci tretjega vala priseljevanja družili predvsem s svojo etnično skupino, saj so bile to organizirane in verižne migracije, vendar pa so se ti družili tako s svojo etnično skupino kot z domačini oz. večkrat izključno le z domačini. Najverjetneje je razlog v hitrejši asimilaciji moč iskati tudi v dejstvu, da je bila vrhniška družba takrat resnično narodnostno in kulturno raznolika; na to pa je vplival tudi takratni politični sistem, ki je želel, da prebivalstvo nekdanje Jugoslavije živi čim bolj v slogu »Bratstvo in edinstvo«. Sistem je s tem skrbel za čim manjše socialne in narodnostne razlike med prebivalci Jugoslavije ter za njihovo čim večje povezovanje. Iz tega sledi, da je vključevanje v novo kulturo potekalo bolj spontano. Preko izvedenih intervjujev pa je moč spoznati tudi, kako so se takrat ljudje med seboj bolj prilagajali, se na različne načine povezovali, si pomagali in družili. Priselitev se je intervjuvancem tega obdobja že na začetku zdela stalna, in ker so jim na Vrhniku bile in so jim še vedno zadovoljene vsakodnevne potrebe, bodo tudi v nadalje tu najverjetneje ostali.

Med priseljenci po 2. svetovni vojni so bile tudi vojaške osebe, ki so prihajale iz ostalih republik nekdanje Jugoslavije, kajti Vrhnika po 2. svetovni vojni ni postajala le industrijsko, temveč tudi pomembno vojaško središče, kjer sta imeli svojo pozicijo protiletalska obramba in tankovska brigada. Tipičen priseljenec četrtega večjega vala priseljevanja

na Vrhniko v 20. stoletju je bil torej moški, star med 20 in 25 let, po poklicu uslužbenec oz. vojaška oseba, srbske narodnosti, ki je bil po rodu iz Srbije ali Hrvaške²⁹. Intervjuvanca oficir S. V. in podoficir D. B. sta se tako opredelila za Srba, medtem ko se je intervjuvanec zastavnik B. J. opredelil za Hrvata. Potrebno je poudariti, da Vrhnika spada med tipična manjša naselja z večjim številom Srbov, kajti tu sta se nahajali vojašnici³⁰. Migracije vojaškega osebja niso bile popolnoma prostovoljne, kar sta potrdila intervjuvanca S. V. in D. B., kajti ko si končal vojaško šolo, si bil z vojsko na neko lokacijo dodeljen. S tem pa tudi ne moremo trditi, da so bile migracije prisilne, kajti bodoče vojaške osebe so že pred vpisom v vojaško šolo vedele, da jih v prihodnosti čaka lokacija nastanitve izven izvirnega okolja. Pri podoficirju D. B. so za premestitev na Vrhniko upoštevali celo njegove želje. Tudi intervjuvanec, zastavnik B. J. je bil na Vrhniko dodeljen, saj je svoje delo že prej opravljal v Tolminu, potem pa je njegovo podjetje na Vrhniku odprlo podružnico, s katero se je preselil tudi on. Gospod B. J. pravzaprav ni tipičen predstavnik vojaškega osebja, saj gospod ni imel opravljene vojaške šole, je pa bil kvalificiran delavec. V vojaško službo je namreč prešel postopoma prav na Vrhniku, ko je njegovo podjetje začelo opravljati vzdrževalna dela za potrebe vojske. Tako je postal civilna oseba, zaposlena v JLA. Ker so bili intervjuvanci na Vrhniko dodeljeni, na priselitev nikakor niso vplivali ne cena stanovanja ali življenja na Vrhniku in ne bližina Ljubljane. Geografsko okolje Vrhnike je pred priselitvijo vplivalo zgolj na podoficirja D. B., ki je edini Vrhniko videl že pred imigracijo sem. Vojaške osebe, ki so prišle na Vrhniko, so ponavadi najprej živele v dodeljenih sobah privatnih hiš, za katere je poskrbela stanovanjska komisija. Tako je npr. leta 1947 in 1948 stanovanjska komisija vsaj 28 vojaškim osebam³¹, v letu 1949 najmanj 53 osebam³², v letu 1950 najmanj

25 oseb³³ in v letu 1951 vsaj 21 vojaškim oseb³⁴ dodelila stanovanje v privatnih hišah. Nekatere vojaške osebe so živele tudi v samskih domovih, kasneje so lahko dobile tudi stanovanja. Intervjuvanec D. B. je tako najprej živel v Domu armije, v sobi še s 7 oz. 8 osebami; nato se je preselil v samski dom, kjer je bilo po njegovem mnenju pravo razkošje, saj je živel le z eno vojaško osebo, včasih tudi sam. Kasneje je gospod dobil garsonjero, ob poroki pa dvosobno stanovanje. Tudi intervjuvanec S. V. je najprej živel v samskem domu, kjer je imel sobo sam, nato pa je dobil dvosobno stanovanje, saj je bil oficir že ob prihodu na Vrhniko poročen in se je vedelo, da bo v bližnji prihodnosti dobil otroka. Intervjuvanec B. J. je bil v primeru dodeljevanja stanovanja zopet izjema, saj je tako on kot tudi ostali delavci, ki so delali za vojsko, živel v leseni montažni baraki, ki so jo delavci postavili sami s pomočjo podjetja, v katerem so delali, kasneje pa si je uspel postaviti lastno hišo. Za to obdobje priseljevanja so značilne tudi poroke med Slovenkami in častniki neslovenske narodnosti. Prav to je bil večinoma razlog, da so nato v Sloveniji ostali, če se niso z družino vred bili prisiljeni preseliti se v kakšno drugo jugoslovansko republiko³⁵. Iz tega lahko sklepamo, da so ostajali tudi na Vrhniki, kar vsekakor dokazujeta tudi gospoda B. J. in D. B., katera sta se poročila z Vrhnicičankama in tu tudi ostala. Intervjuvane vojaške osebe so se na Vrhniki ob prihodu počutile dobro in dobrodošle, na ta način pa so se tudi hitro asimilirale. Predvsem gospoda B. J. in D. B. sta poudarila, da sta se tako ob prihodu na Vrhniko kot kasneje najmanj družila s svojo etnično skupino, kar pospešuje asimilacijo. Čeprav se je oficir S. V. na Vrhniki na splošno družil manj, se je tudi on kmalu navadil na novo okolje. Na lažjo asimilacijo vojaških oseb je vsekakor vplivalo tudi manj potrebno znanje slovenščine, saj se je v vojski govorilo srbohrvaško, s tem da je po mnenju gospoda

B. J. tudi družba na Vrhniki znala dobro srbohrvaško in je bilo tako vključevanje v vrhniško življenje manj naporno. Intervjuvanec B. J. je še dodal, da je pri njegovi asimilaciji pomagala tudi njegova narava prilagajanja. Gospod D. B. je nakazal, da se je hitro asimiliriral, ker je bil zelo družaben človek, imel je veliko prijateljev, družil se je tudi v folklorni skupini, kjer so poleg vrhniških fantov in deklet sodelovali tudi fantje iz vojske, udeleževal pa se je tudi v športu. Gospod S. V. se je, čeprav se ni veliko družil v popoldnevih, vseeno hitro asimiliriral, saj se je ukvarjal s športom, ki je bil del vojske. Oficirski kader se na Vrhniki namreč ni ukvarjal le s poveljevanjem oboroženih sil, temveč je vplival tudi na vrhniško športno, kulturno in družbeno življenje³⁶. Intervjuvanci ob prihodu na Vrhniko niso razmišljali, ali je njihova imigracija trajna ali občasna. Vojaške osebe so bile na Vrhniko tako ali tako dodeljene, nikoli niso vedele, kdaj se bodo morda morale seliti. Tako so intervjuvanci šele ob poroki vedeli, da je njihova naselitev na Vrhniki res stalna.

Zgoraj predstavljena tretji in četrti val sta s pomočjo naslednjih popisnih podatkov predstavljana tudi v številkah in s pomočjo dveh grafikonov. Popisno podatki narodnostno opredeljenih za Srbe, Hrvate in Muslimane v občini Vrhnika prikazujejo stanja tega priseljenega prebivalstva v popisnih letih 1961, 1971, 1981, 1991, saj so le-ti podatki med seboj primerljivi, kajti občina je bila le takrat v enakem obsegu. Če to prikažemo s številkami, je bilo leta 1961 za Hrvate v takratni občini Vrhnika narodnostno opredeljeni 203 ljudje, za Srbe 161 in za Muslimane 7 ljudi³⁷. Leta 1971 je bilo v občini že več narodnostno opredeljenih za Srbe kakor za Hrvate. Tako je v občini živelo 289 Srbov, 287 Hrvatov in 31 Muslimanov³⁸. V letu 1981 se je po narodnosti za Srbe v občini opredelilo že 679 ljudi, za Hrvate 444 in za Muslimane 214 ljudi³⁹. V letu 1991 pa se je 821 ljudi narodnostno opredelilo za Srbe, 553 za Hrvate in 373 za Muslimane⁴⁰.

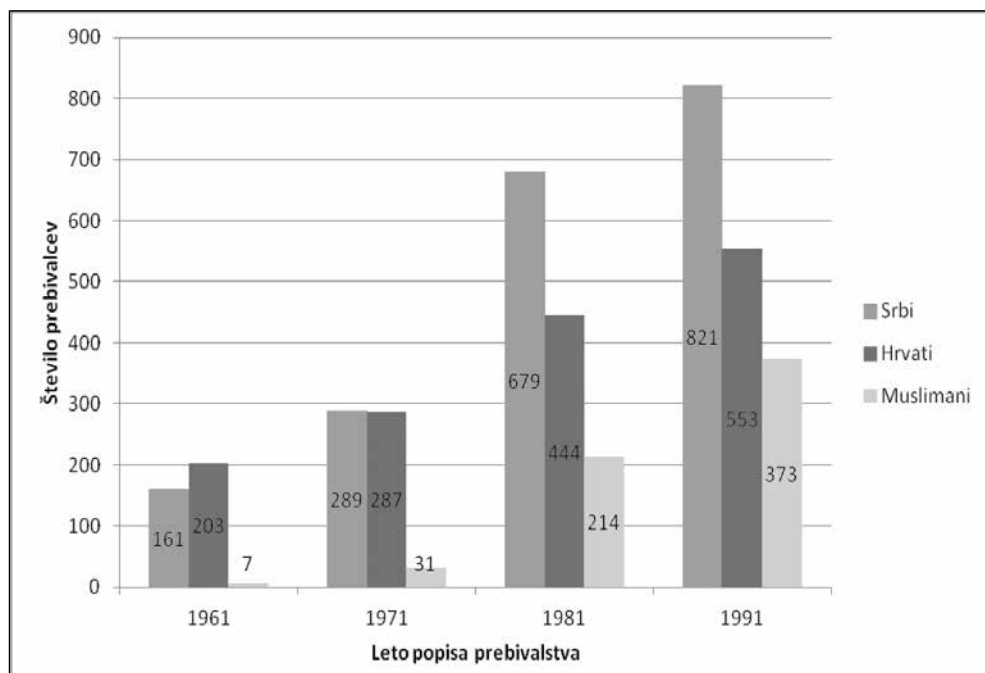
Po narodnosti opredeljeni podatki nam jasno prikazujejo, kako se je prebivalstvo drugih republik nekdanje Jugoslavije v občini od leta 1961 povečevalo. Pri narodnostno opredeljenih seveda ne moremo vedeti, koliko je v resnici priseljenih in koliko znaša naravni prirastek; jasno pa je, ker je število prebivalstva iz ostalih republik nekdanje Jugoslavije ob popisnih letih tako hitro naraščalo, da je šlo tu v večji meri za priseljevanje.

Na grafu je dobro zaznan prvi manjši višek priseljevanja sredi 60. let 20. stoletja, ko je v popisu prebivalstva leta 1971 jasno narastlo število tako opredeljenih za Hrvate in še posebej opredeljenih za Srbe, ki so se takrat že množičneje zaposlovali v gospodarskih dejavnostih na Vrhniki, še vedno pa tudi v vojski. Iz popisov prebivalstva leta 1981 in 1991 je jasno viden tudi drugi največji višek priseljevanja, ki je trajal od srede 70. let do sredine 80. let

20. stoletja. Iz popisa prebivalstva leta 1981 lahko opazimo, da se je število opredeljenih za Srbe v občini podvojilo. Ta pojav je bil takrat značilen za celotno Slovenijo⁴¹. Močno je porastlo tudi število narodnostno opredeljenih za Muslime, predvsem v letu 1991, ko se je v celotni občini Vrhnika za Muslime največ ljudi opredelilo prav v naselju Vrhnika, za kar 302 od 373 ljudi opredeljenih za Muslime v občini⁴². V tem obdobju je bilo namreč gospodarstvo na Vrhniki v popolnem razcvetu in na višku, zato je bilo potrebno veliko delovne sile, ki pa je na ta način prihajala iz ostalih republik nekdanje Jugoslavije.

Tudi naslednji popisni podatki o selitvenih značilnostih v letih 1961, 1971 in 1991 govorijo v prid priseljevanju tako v občino kot naselje Vrhnika iz drugih republik nekdanje Jugoslavije. Zopet so bila ta leta med seboj primerljiva, saj je bila le takrat občina

Grafikon 1: Prebivalstvo v občini Vrhnika po narodnosti opredeljeni za Srbe, Hrvate in Muslime

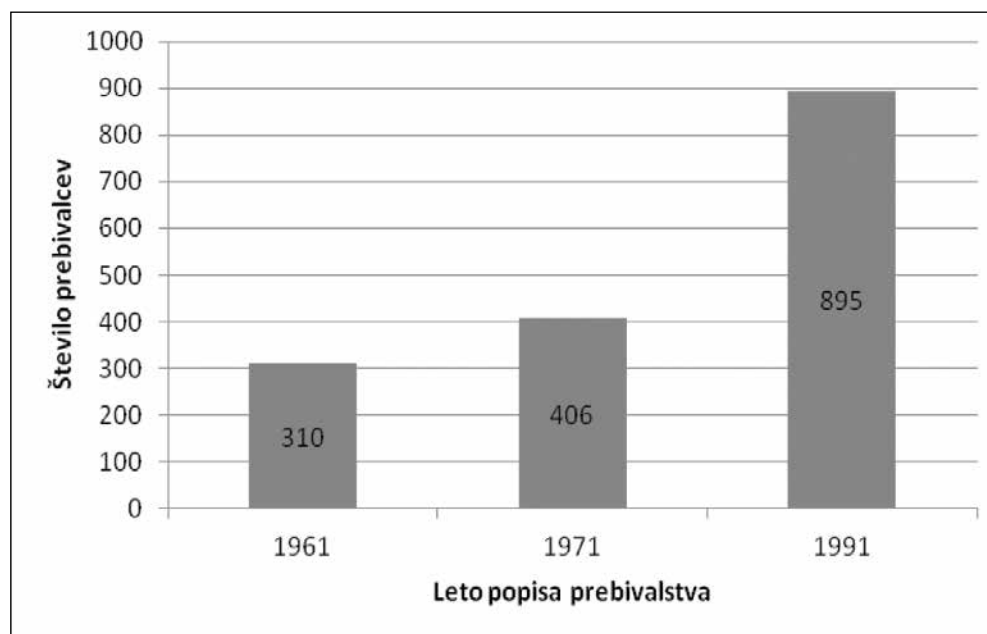
Vir: SURS.

v enakem obsegu. Kot že povedano, pa za leto 1981 podatki o selitvenih značilnostih niso znani. Stanje doseljenih v občino Vrhnika v letu 1961 iz ostalih republik nekdanje Jugoslavije je znašalo 527 ljudi⁴³, v letu 1971 je bilo doseljenih 664 ljudi⁴⁴, leta 1991 pa že 1257 ljudi⁴⁵, saj je bil tu notri zajet drugi višek priseljevanja. Tudi podatki za naselje Vrhnika, kjer je delovala IUUV in sta bili postavljeni obe vojašnici, to potrjujejo. Tako je bilo stanje doseljenega prebivalstva v letu 1961 iz drugih republik nekdanje Jugoslavije 310 ljudi⁴⁶, v letu 1971 je bilo doseljenih 406 ljudi⁴⁷, medtem ko je bilo v letu 1991 iz ostalih republik nekdanje Jugoslavije doseljenih že 895 ljudi⁴⁸. Podatki govorijo zgolj o stanju priseljenih v popisnem letu, iz česar ne moremo vedeti, koliko je bilo v vmesnem obdobju priseljenih in koliko odseljenih, zato je v nadalje uporabljena beseda naj-

manj, iz česar sledi, da z zagotovostjo lahko trdimo le, da je bilo do osamosvojitve Slovenije priseljenih v občino Vrhnika iz drugih republik nekdanje Jugoslavije najmanj 1257 ljudi, v naselje Vrhnika pa najmanj 895 ljudi.

Po osamosvojitvi je prišlo do velikega preobrata v priseljevanju prebivalstva iz drugih republik nekdanje Jugoslavije, kajti obdobje zaznamuje odselitev in ponovno vračanje vojaških oseb in njihovih družin, ki so iz Slovenije odšli v trimesečnem obdobju po sklenitvi Brionskega dogovora o odhodu JLA iz Slovenije.⁴⁹ Temu sledi selitveni padec prebivalstva iz ostalih republik nekdanje Jugoslavije. Leta 1991 je selitveni padec v občini Vrhnika znašal 246, v letu 1992 pa 56 ljudi. Nato je do konca 20. stoletja prihajalo do manjših razlik v priseljevanju in odseljevanju, vendar pa je prevladoval selitveni

Grafikon 2: Prebivalstvo, ki je v naselje Vrhnika v letu popisa priseljeno iz ostalih republik nekdanje Jugoslavije

Vir: SURS.

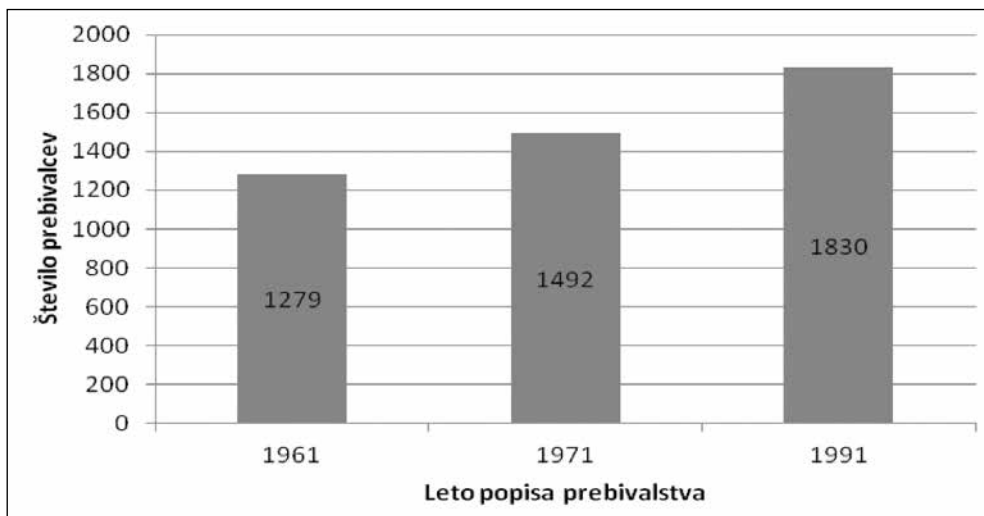
padec⁵⁰. Enako kot za občino Vrhnika velja tudi za naselje Vrhnika. Leta 1991 je selitveni padec znašal 246 (prav v naselju Vrhnika sta bili namreč obe vojašnici), medtem ko je leta 1992 znašal 52 ljudi, do konca 20. stoletja je tudi v naselju prevladoval selitveni padec⁵¹. Razlog za to moramo iskati predvsem v odhodu vojaškega osebja in njihovih družin iz Slovenije, prav tako pa je to čas vse večjega gospodarskega padca obeh večjih industrij na Vrhniki, ki sta potrebovali vedno manj delovne sile.

Peti večji val priseljevanja v 20. stoletju

Čeprav se je priseljevanje iz ostalih republik nekdanje Jugoslavije v 90. letih 20. stoletja zaključilo, tako zaradi odhoda vojaških oseb in njihovih družin kot vse slabše gospodarske dejavnosti na Vrhniki, pa se s tem priseljevanje tako v naselje kot občino Vrhnika nikakor ni zaključilo. Že nekako v sredini 80. let 20. stoletja se je v občini Vrhnika razmah-

nil proces suburbanizacije, ki je na novo pospešil priseljevanje, vendar zdaj iz sosednjih občin, predvsem ljubljanske. Občina Vrhnika je prebivalstvu ponujala cenejša stanovanja oz. cenejši nakup gradbene parcele, bolj mirno in sproščeno okolje; ključnega pomena pa je bila tudi bližina Ljubljane. Vendar pa je priseljevanje iz drugih občin Slovenije v občino in naselje Vrhnika potekalo že prej, kar je bilo odraz gospodarskega razcveta Vrhnike kot tudi ugodnih bivanjskih razmer v občini. Do leta 1961 se je na ta način v občino Vrhnika iz drugih občin Slovenije priselilo najmanj 3231 ljudi⁵², medtem ko do leta 1991 že najmanj 5632 ljudi⁵³. V samo naselje Vrhnika se je do leta 1961 iz drugih občin Slovenije priselilo najmanj 1279 ljudi⁵⁴, v letu 1971 najmanj 213 ljudi več kot v letu 1961⁵⁵ in v letu 1991 najmanj 338 ljudi več kot leta 1971⁵⁶, kar pomeni, da je bilo do osamosvojitve Slovenije v naselje Vrhnika iz ostalih občin Slovenije doseljenih najmanj 1830 ljudi⁵⁷.

Grafikon 3: Prebivalstvo, ki je v naselje Vrhnika v letu popisa priseljeno iz drugih občin Slovenije

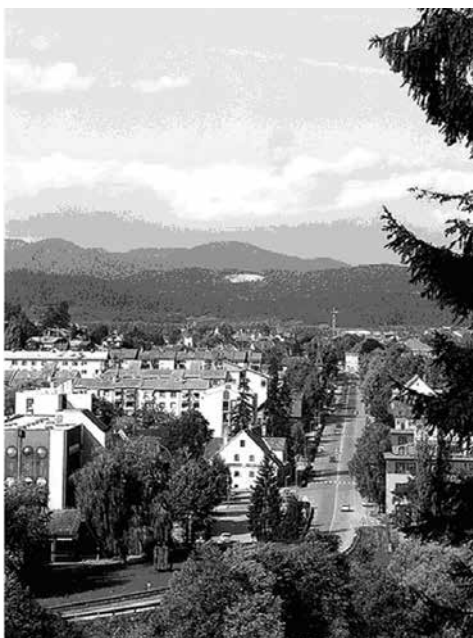

Vir: SURS.

Od leta 1991 pa do leta 1995 je selitveni prirast v občino Vrhnika iz drugih občin Slovenije znašal 379 ljudi, od leta 1995 vključno z letom 1999 pa 615 ljudi⁵⁸. Tudi v naselju Vrhnika je bilo stanje podobno. Od leta 1991 do 1995 je selitveni prirast znašal 222 ljudi, od leta 1995 do vključno z letom 1999 pa 174 ljudi⁵⁹. Občina Vrhnika je tako v 90. letih postajala vse bolj le še območje, kamor je prebivalstvo hodilo spat, svoj prosti in delovni čas pa so še vedno izkoriščali predvsem v Ljubljani, kar so dokazali tudi intervjuvanci petega in s tem zadnjega večjega vala priseljevanja na Vrhniko v 20. stoletju. Intervjuvanci so se na Vrhniko priseljevali iz Ljubljane, kar je za to obdobje tipično. Gospa T. R. je s svojim partnerjem in otrokoma prišla na Vrhniko leta 1992, medtem ko sta zakonca A. J. in T. J. prišla na Vrhniko leta 1994 skupaj s hčerko in sinom, tretji otrok pa se jima je rodil tu. V petem obdobju so bili vzroki za priseljevanje ekonomske narave v toliko, ker so osebe iskale cenejše stanovanje, novogradnjo, parcelo za izgradnjo hiše, vendar pa so zraven pomembno vlogo odigrali tudi osebni socialni motivi, npr. želja po lastnem domu, ustreznijem socialnem življenju itd., kar je vidno tudi iz intervjujev. Če prejšnje valove priseljevanja na Vrhniko niso pogojevale cene stanovanj oz. parcele in bližina Ljubljane, se to v tem obdobju namreč spremeni. Pri odločitvi za Vrhniko je največjo vlogo odigrala prav cena. Gospe T. R. je veliko pomenilo tudi to, da so na Vrhniki živeli partnerjevi starši, ki so lahko nadzorovali gradnjo in tudi kasneje večkrat pomagali. Bližina Ljubljane kot element privlačenja je še ena bistvenih potez danega obdobja, saj so bile osebe, ki so emigrirale izven ljubljanske občine, večkrat v Ljubljani že zaposlene in tako so zgolj iskale najboljše in najbližje naseljitvene prostore. V povezavi z bližino Ljubljane je tudi ugodna prometna povezava z njo. Gospa T. R. je omenila, da je Vrhnika dobra izbira, saj je do Ljubljane speljana avtocesta, pozitiven pa je tudi javni

avtobusni prevoz. Pričakovali bi, da bo tudi geografsko okolje Vrhnike pomenilo element privlačenja, vendar pa je Vrhnika obe družini prej odvrčala, kajti tu je po njihovem mnenju zelo smrdelo. Družini J. je bila s tem Vrhnika zadnja možnost izbire. Razlog za smrad sta bila vrhniška komunala in IUV. Intervjuvanka T. R. je poudarila, da so vsi tisti, ki so začeli graditi v istem obdobju kot oni (leta 1989), rekli, da na Vrhniki že ne bodo gradili, saj je bilo splošno znano, da Vrhnika »smrdi«. Obe družini sta še dodali, da ko si se vračal z morja proti Ljubljani, si vedno točno vedel, kje si. Ugotovil si, da si že čisto blizu Ljubljane. Zato, da geografsko okolje res ni imelo pomena, je dokaz gospa T. R., ki si pred priselitvijo Vrhnike sploh nikoli ni ogledala, medtem ko je družina J. ob ogledu okolice bodoče nastanitve z Vrhniko postala zadovoljna. Vrhnika je na ta način igrala zgolj cenovno najugodnejšo možnost naselitve. Socialni standard imigrantov petega vala priseljevanja je bil navadno višji kot v prejšnjih obdobjih priseljevanja na Vrhniko. Potrebno je poudariti, da socialni standard priseljencev v tem obdobju ni odvisen le od posameznikov in njihove izobrazbe, ampak tudi od splošne povišanosti življenjske ravni v Sloveniji na splošno. Priseljenci petega obdobja za razliko od imigrantov prejšnjih obdobj ob priselitvi torej niso imeli večjih eksistenčnih težav, želeli so si le še večje blaginje. Bistvena razlika med priseljenci petega obdobja priseljevanja in predhodnimi vali priselitve je tudi v zadovoljevanju vsakodnevnih potreb in opravkov na Vrhniki. Imigranti prejšnjih obdobj so se strinjali, da jim je Vrhnika nudila vse, kar so potrebovali, z mestom so bili enostavno zadovoljni. Priseljenci petega obdobja, ki so bili navajeni imeti vse na majhnem dosegu, pa so bili s ponudbo na Vrhniki razočarani. Gospa T. R. je izpostavila, da pred dvajsetimi leti, ko se je na Vrhniko priselila, tu ni bilo nobenih trgovin, bila je zgolj ena trgovina s prehrano, kjer se je v vrsti vedno čakalo. Tu tudi ni

bilo nobenih kulturnih ustanov, uporabljali so zgolj knjižnico. Iz tega sledi, da so večino svojega časa, še nadaljnjih 8 let, preživljali zgolj v Ljubljani in na Vrhniko hodili le spat. Tudi zakonca J. sta se strinjala, da Vrhniki manjka pravi utrip življenja. Tu je po njunem mnenju danes sicer že dovolj oz. še preveč trgovin s hrano, ni pa kulturnih ustanov, potrebnih institucij, kar je razlog, da zakonca še vedno veliko časa preživljata v Ljubljani. Sta pa zakonca ena redkih, ki želita na Vrhniko pripeljati tudi nekaj »ljubljanškega utripa«, saj nameravata skupaj s svojo hčerko odpreti slaščiarno visoke kakovosti, namenjeno predvsem družinam z majhnimi otroki. Skozi pet valov priseljevanja na Vrhniko v 20. stoletju so intervjuvanci večkrat poudarili, da so Vrhničani egoistični, da težko sprejemajo prišleke in jih očitno ocenjujejo na prvi pogled, ne da bi se o njih sploh pozanimali. Skupni jezik z domačini so najtežje našli prav intervjuvanci petega vala priseljevanja, ki jim Vrhničani miselno ne odgovarjajo. Gospa T. R. meni, da so Vrhničani »zahojeni in zagamani«, gospa A. J. je poudarila, da je Vrhnika zakrnela, da je kot nekakšna vas, ki pa bi bila lahko enakovredna Ljubljani. Iz tega sledi, da se je zgolj gospod T. J. popolnoma vključil v vrhniško življenje, kajti moški se družijo več, ženske pa raje ostajajo doma v krogu družine in se na ta način počasneje asimilirajo kot moški⁶⁰, kar se je dogajalo tudi pri intervjuvankah. Prav tako je pri nepopolni vključitvi v vrhniško življenje odigralo pomembno vlogo manjše druženje z domačini, saj se ti še danes generalno povezujejo bolj z Ljubljančani. Družina J. se je nekoliko bolj asimilirala ob dejstvu, da se je vseeno več družila z vrhniškimi družinami. Razlog, da sta se intervjuvanki manj vključili v vrhniško življenje kot druge intervjuvane osebe, je potrebno iskati tudi ob dejstvu, da se intervjuvanki nista niti posebej trudili, da bi se v vrhniško življenje vključili, kar pa je mogoče povezano tudi s časom, v katerem danes živimo. Imigranti

Konec 20. stoletja je naselje Vrhnika že zelo gosto poseljeno (Razglednice iz domoznanske zbirke Cankarjeve knjižnice Vrhnika, ID: 8025034, 1998).

prejšnjih obdobij priseljevanja so prihajali na Vrhniko še v času, ko so se ljudje med seboj družili več, več je bilo tudi medsosedske pomoči, prijateljevanja in spoštovanja. Danes pa v svetu vlada več egoizma, zaprtosti in zadrčnosti, kar se odraža tudi skozi izvedene intervjuje. Ker so se intervjuvane osebe zadnjega obdobja priseljevanja sem priselile iz drugačnih vzgibov kot osebe prejšnjih obdobij, je bila njihova imigracija zaznana že na začetku kot stalna. Obe družini sta sem prišli z namenom, da si tu ustvarita lepše bivanjske pogoje z novo hišo, zato sta vedeli, da bosta tukaj tudi v nadaljevanju ostali, čeprav gospa A. J. pravi, da ni nujno, da bo Vrhnika resnično njena zadnja izbira naselitve. Kljub dejstvu, da se priseljenci zadnjega vala priseljevanja manj vključujejo v vrhniško življenje, pa je potrebno poudariti, da se občina Vrhnika v zadnjih letih na različne načine trudi, da bi se prišleki na Vrhniki počutili čim boljše in da

bi se tesneje povezali z Vrhničani, kar se odraža v številnih prireditvah. Ena izmed njih je npr. prireditev Turističnega društva Blagajana Tu smo doma, kjer gre v Starem malnu za srečanje »starih Vršnčanov in priseljenih Vrhničanov«⁶¹.

ZAKLJUČEK

S petim večjim valom priseljevanja je na ta način predstavljen zaključek priseljevanja v 20. stoletju na Vrhniko, kar pa ne pomeni, da se je ta proces na Vrhniki zaključil. Danes občino Vrhnika in naselje Vrhnika še vedno spremlja proces priseljevanja, ki se od 90. let 20. stoletja samo še stopnjuje, s tem pa občina Vrhnika postaja vse bolj le še suburbanizirano območje, nekatera naselja občine pa zgolj samo še spalna naselja. Menim, da je obravnavana tematika zelo zanimiva tudi za nadaljnjo raziskavo, saj bi se dobljene podatke o obsegu in motivih priseljevanja dalo primerjati in umestiti tudi v širši kontekst samega priseljevanja tako v Sloveniji kot širše v nekdanji Jugoslaviji. Dejstvo je, da so razlogi za priseljevanje globalni, vendar pa na Vrhniki prihaja do nekaterih specifičnih razlik, zato bi bila širša primerjava zažele na in na tem mestu zelo primerna. V delu je prav tako le nakazan asimilacijski in integracijski proces priseljencev na Vrhniko, zato bi bilo v prihodnje smiselno ta del raziskati podrobneje in ga prav tako opredeliti v širšem, vseslovenskem obsegu.

Na tem mestu bi se za konec za sodelovanje iskreno zahvalila Cankarjevi knjižnici na Vrhniki, Muzejskemu društvu Vrhnika in predvsem vsem intervjuvancem, kajti brez njihove pomoči moje delo ne bi moglo biti tako celostno in zanimivo.

Opombe:

- 1 Habič, P., 1962. Vrhnika. Geografska monografija manjšega mesta. Geografski zbornik, 7, str. 12.
- 2 Prav tam, str. 7.

- 3 Prav tam, str. 21; Melik, A., 1936. Slovenija. Knj. 2. Splošni del. Ljubljana, Slovenska matica, str. 603–604.
- 4 Habič, P., 1962. Vrhnika. Geografska monografija manjšega mesta. Geografski zbornik, 7, str. 22.
- 5 Prav tam, str. 24.
- 6 Prav tam, str. 22.
- 7 Prav tam, str. 25.
- 8 Pri suburbanizaciji gre za seljenje prebivalstva, mestnih dejavnosti, ustanov ter delovnih mest iz mestnih središč v mestno okolico, kar se odraža v novih gradnjah na prej bolj ali manj podeželskem območju (Geografija, 2001. Tržič, Učila International, str. 533).
- 9 SI ZAL, VRH 16, Matični urad Vrhnika, t. e. 13, Tujci, v občini bivajoči.
- 10 Prav tam.
- 11 Prav tam.
- 12 Kdor stanuje v tuji, najeti hiši (SSKJ, 1998. Bajec, A. ... et al. Ljubljana, DZS, str. 251).
- 13 Lastnik zelo majhnega posestva (SSKJ, 1998. Bajec, A. ... et al. Ljubljana, DZS, str. 31).
- 14 Kdor se poklicno ukvarja z izdelovanjem, popravilanjem lesenih delov vozov (SSKJ, 1998. Bajec, A. ... et al. Ljubljana, DZS, str. 411).
- 15 SI ZAL, Matični urad Vrhnika, t. e. 13, Tujci, v občini bivajoči.
- 16 Verzeichnis der in der Gemeinde untergebrachten Flüchtlinge. Kopija v MDV; glej še Olga Pivk, Topovi so začeli pokati in silno grmenje se je slišalo do Vrhnike, VR št. 7, 2006, str. 137.
- 17 Klavora, V., 1997. Škabrijel, 1917. Soška fronta. Celovec, Ljubljana, Dunaj, Mohorjeva založba, str. 64.
- 18 Prav tam, str. 219.
- 19 Svoljšak, P., 2010. Vojna-vzrok in spodbujevalka migracije: primer 1. svetovne vojne in slovenskega prostora, V: Štih, P., Balkovec, B. (ur.). Migracije in slovenski prostor od antike do danes. Ljubljana, Zveza zgodovinskih društev Slovenije, str. 240.
- 20 Prav tam.
- 21 SI ZAL, Matični urad Vrhnika, t. e. 13, Tujci, v občini bivajoči.
- 22 Prav tam.
- 23 Habič, P., 1962. Vrhnika. Geografska monografija manjšega mesta. Geografski zbornik, 7, str. 42.
- 24 SI ZAL, VRH 56, Industrija usnja Vrhnika, t. e. 24, a. e. 139.
- 25 Prav tam.
- 26 Klinar, P., 1974. Sociološki vidiki mednarodnih migracij v luči odnosov med imigrantsko družbo in imigrantskimi skupinami. Ljubljana, Fakulteta za sociologijo, politične vede in novinarstvo, str. 18–19.
- 27 Verižne migracije so tiste, pri katerih temeljno vlogo igrado družinske in sorodstvene vezi. Sorodniki namreč potencialnim imigrantom posredujejo podatke o pogojih v imigrantski družbi, priskrbijo jim delo in stanovanje ter jim po prihodu pomagajo pri vključevanju.

- vanju v novo družbo (prav tam, str. 160).
- 28 Klinar, P., 1974. Sociološki vidiki mednarodnih migracij v luči odnosov med imigrantsko družbo in imigrantskimi skupinami. Ljubljana, Fakulteta za sociologijo, politične vede in novinarstvo, str. 236-237.
 - 29 Priseljenci. Študije o priseljevanju in vključevanju v slovensko družbo. 2007. Komac, M. (ur.). Ljubljana, Inštitut za narodnostna vprašanja, str. 75.
 - 30 Prav tam, str. 75.
 - 31 SI ZAL, VRH 13, Krajevni ljudski odbor Vrhnika, t. e. 9, spisi, 1948.
 - 32 SI ZAL, VRH 13, Krajevni ljudski odbor Vrhnika, t. e. 11, spisi, 1949.
 - 33 SI ZAL, VRH 13, Krajevni ljudski odbor Vrhnika, t. e. 13, spisi, 1950.
 - 34 SI ZAL, VRH 13, Krajevni ljudski odbor Vrhnika, t. e. 15, spisi, 1951.
 - 35 Priseljenci. Študije o priseljevanju in vključevanju v slovensko družbo. 2007. Komac, M. (ur.). Ljubljana, Inštitut za narodnostna vprašanja, str. 75.
 - 36 Rode, J., 1997. Vrhnika skozi stoletja. Ljubljana, Karantanija, str. 60.
 - 37 SURS. Popis 1961: Prebivalstvo po narodnosti. URL:http://www.stat.si/publikacije/popisi/1961/1961_3_06.pdf (citirano 15. 5. 2012).
 - 38 SURS. Popis 1971: Prebivalstvo po narodnosti. URL:http://www.stat.si/publikacije/popisi/1971/1971_2_01.pdf (citirano 15. 5. 2012).
 - 39 SURS. Popis 1981: 1-1-3. Prebivalstvo po narodnosti, delovno gradivo.
 - 40 SURS. Popis 1991: 1-1-03. Prebivalstvo po narodnostni pripadnosti, delovno gradivo.
 - 41 Priseljenci. Študije o priseljevanju in vključevanju v slovensko družbo. 2007. Komac, M. (ur.). Ljubljana, Inštitut za narodnostna vprašanja, str. 84.
 - 42 SURS. Popis 1991: 1-1-03. Prebivalstvo po narodnostni pripadnosti, delovno gradivo.
 - 43 SURS. Popis 1961: Prebivalstvo po selitvenih značilnostih. URL:http://www.stat.si/publikacije/popisi/1961/1961_4_03.pdf (citirano 15. 5. 2012).
 - 44 SURS. Popis 1971: Prebivalstvo po selitvenih značilnostih. URL:http://www.stat.si/publikacije/popisi/1971/1971_3_03.pdf (citirano 15. 5. 2012).
 - 45 SURS. Popis 1991: 1-1-12. Prebivalstvo, ki od rojstva živi v naselju stalnega bivališča, ter priseljeni glede na območje in leto priselitve, delovno gradivo.
 - 46 SURS. Popis 1961: Prebivalstvo po selitvenih značilnostih. URL:http://www.stat.si/publikacije/popisi/1961/1961_4_03.pdf (citirano 15. 5. 2012).
 - 47 SURS. Popis 1971: Prebivalstvo po selitvenih značilnostih. URL:http://www.stat.si/publikacije/popisi/1971/1971_3_03.pdf (citirano 15. 5. 2012).
 - 48 SURS. Popis 1991: 1-1-12. Prebivalstvo, ki od rojstva živi v naselju stalnega bivališča, ter priseljeni glede na območje in leto priselitve, delovno gradivo.
 - 49 Priseljenci. Študije o priseljevanju in vključevanju v slovensko družbo. 2007. Komac, M. (ur.). Ljubljana, Inštitut za narodnostna vprašanja, str. 89.
 - 50 SURS. Popis 1991-2000: Selitveno gibanje občina Vrhnika po naseljih, delovno gradivo.
 - 51 Prav tam.
 - 52 SURS. Popis 1961: Prebivalstvo po selitvenih značilnostih. URL:http://www.stat.si/publikacije/popisi/1961/1961_4_03.pdf (citirano 15. 5. 2012).
 - 53 SURS. Popis 1991: 1-1-12. Prebivalstvo, ki od rojstva živi v naselju stalnega bivališča, ter priseljeni glede na območje in leto priselitve, delovno gradivo.
 - 54 SURS. Popis 1961: Prebivalstvo po selitvenih značilnostih. URL:http://www.stat.si/publikacije/popisi/1961/1961_4_03.pdf (citirano 15. 5. 2012).
 - 55 SURS. Popis 1961: Prebivalstvo po selitvenih značilnostih. URL:http://www.stat.si/publikacije/popisi/1961/1961_4_03.pdf (citirano 15. 5. 2012).; SURS. Popis 1971: Prebivalstvo po selitvenih značilnostih. URL:http://www.stat.si/publikacije/popisi/1971/1971_3_03.pdf (citirano 15. 5. 2012).
 - 56 SURS. Popis 1971: Prebivalstvo po selitvenih značilnostih. URL:http://www.stat.si/publikacije/popisi/1971/1971_3_03.pdf (citirano 15. 5. 2012).; SURS. Popis 1991: 1-1-12. Prebivalstvo, ki od rojstva živi v naselju stalnega bivališča, ter priseljeni glede na območje in leto priselitve, delovno gradivo.
 - 57 SURS. Popis 1991: 1-1-12. Prebivalstvo, ki od rojstva živi v naselju stalnega bivališča, ter priseljeni glede na območje in leto priselitve, delovno gradivo.
 - 58 SURS. Popis 1991-2000: Selitveno gibanje občina Vrhnika po naseljih, delovno gradivo.
 - 59 Prav tam.
 - 60 Klinar, P., 1974. Sociološki vidiki mednarodnih migracij v luči odnosov med imigrantsko družbo in imigrantskimi skupinami. Ljubljana, Fakulteta za sociologijo, politične vede in novinarstvo, str. 232.
 - 61 Berginc, I., 2008. 120 let delovanja olepševalnega društva Vrhnika – sedanjega Turističnega društva Blagajana. Vrhnški razgledi, 9, str. 170.